

พ ระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับงานด้านการปลูกพืช

การพัฒนาการเกษตร นอกจากอาศัยปัจจัยของภูมิประเทศ ดิน น้ำ ภูมิอากาศ และการปลอดศัตรูพืชแล้ว ยังมีปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พันธุ์พืช ซึ่งมีผลต่อความทนทานในสภาพภูมิอากาศ สภาพดิน น้ำ และความต้านทานโรค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาการปลูกพืชในภูมิภาคต่างๆ จึงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตโดยการปรับปรุงพันธุ์พืช ชนิดต่างๆ รวมทั้งการจัดการระบบการเกษตรในไร่นา ในการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรในท้องที่ต่างๆ จะมีพระราชกระแสให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องนำ พันธุ์พืชที่เป็นพันธุ์ดี มีความทนทานต่อสภาพแวดล้อมและศัตรูพืชไปส่งเสริม ให้เกษตรกรปลูกทดแทนพันธุ์เดิม เพื่อเพิ่มผลผลิต

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับพันธุ์พืชชนิดต่างๆ มีดังนี้

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกข้าว

ในการเสด็จแปรพระราชฐานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมการปลูกข้าว เนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย และยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศ จนกระทั่งมีการจัดตั้งกรมการข้าวในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ โดยมี หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ เป็นผู้ดำรงตำแหน่งอธิบดีคนแรก

ต่อมาเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นครั้งแรก และได้เสด็จฯ ทอดพระเนตรกิจการของสถานีทดลองข้าวพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งพระองค์ได้ทรงซักถามและพระราชทานพระราชดำริต่างๆ อันทรงคุณค่าแก่ข้าราชการประจำสถานีเป็นอันมาก

อนึ่ง ในการจัดตั้งโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมวิชาการเกษตรเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานในแปลงนาข้าวทดลองสวนจิตรลดาตลอดมา จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ในการผลิตข้าวพันธุ์ดีเพื่อใช้ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมสถานีทดลองข้าวสันป่าตอง ได้ทอดพระเนตรแปลงทดลอง แล้วมีพระราชดำรัสว่า

“.....ในอนาคต ข้าวไร้มีบทบาทมากเพราะไม่ต้องใช้น้ำมาก และอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ สำหรับพวกข้าวสาลีและข้าวบาเลย์ ให้เป็นพืชสำหรับแปรรูป เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชาวเขา และเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง.....”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการค้นคว้าวิจัย การทดลองพืชในสิ่งแวดล้อมแบบต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชที่มีสภาพใกล้เคียงกับเขตตั้งถิ่นฐานของชาวไทยภูเขา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ พระองค์ได้พระราชทานที่ดินของสถานีเกษตรหลวงสะเกเมิง ซึ่งตั้งบนที่สูงในอำเภอสะเกเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ให้อยู่ในความดูแลของกรมวิชาการเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย การพัฒนาและส่งเสริมการปลูกข้าวไร่ ข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ ข้าวโอ๊ต และพืชเมืองหนาวอื่นๆ โดยมีชื่อใหม่ว่า “สถานีทดลองข้าวไร่และธัญพืชเมืองหนาวสะเกเมิง” มีพื้นที่ประมาณ ๔๐ ไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่สูง ๗๓๕ เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ กรมวิชาการเกษตรได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้ง “สถานีทดลองข้าวไร่และธัญพืชเมืองหนาวปางมะผ้า” ในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปาย (ปางมะผ้า) เพื่อพัฒนาพื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งขณะนั้นอยู่ในภาวะล่อแหลมจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ โดยมีเนื้อที่ประมาณ ๗๐๐ ไร่ อยู่ในระดับความสูง ๕๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

แปลงทดลองข้าวสาลีที่สถานีทดลองข้าวไร่และธัญพืชเมืองหนาวปางมะผ้า

แปลงทดลองข้าวสาเลีที่สถานีทดลองข้าวไร่และอัญพืชเมืองหนาวปางมะผ้า

นาขั้นบันไดที่ตอยอินทนนท์
จังหวัดเชียงใหม่

พันธุ์ข้าวในแนวพระราชดำริจำแนกประเภทได้ ดังนี้

๑) ข้าวไร่ (Upland Rice) เหมาะกับพื้นที่นาที่อาศัยน้ำฝน พื้นที่ตามไหล่เขาและที่ดอน เป็นพันธุ์ข้าวทนแล้ง ต้องการน้ำน้อย ฝนตกชุกก็อยู่ได้ ข้าวไร่นี้ ๒ กลุ่มคือ

- ข้าวไร่ที่สูง ทดลองในโครงการพระราชดำรินภาคเหนือ ส่วนใหญ่อยู่บนที่สูงเกิน ๗๐๐ เมตรขึ้นไป เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยภูเขา สายพันธุ์ข้าวไร่ที่ให้ผลผลิตสูงคือ พันธุ์เจ้าฮ่อ ข้าวขาว และเบลโซ่ เป็นต้น

- ข้าวไร่ที่ราบต่ำ เหมาะกับพื้นที่ในระดับความสูงไม่เกิน ๗๐๐ เมตร ค่อนข้างเป็นนาดอน สภาพดินไม่อุ้มน้ำ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง อ่างทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดนครนายก ที่ราบเชิงเขาปราจีนบุรี หรือพื้นที่บนที่เนินลอนลาดในภาคใต้ ได้แก่ พันธุ์ดอกพะยอม กุเมืองหลวง และชีวมัจฉ์ เป็นต้น

๒) ข้าวนาสวน (Lowland Rice) ได้แก่ ข้าวที่ปลูกในที่ราบหุบเขา ที่อยู่ในระดับความสูง ๗๕๐ - ๙๐๐ เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ซึ่งมีน้ำสมบูรณ์

ข้าวไร่นพันธุ์ข้าวแม่จัน

ซึ่งชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและม้งเคยปลูกข้าวอยู่แล้ว ทรงแนะนำให้ปลูกข้าวนาสวน
ในที่สูง โดยใช้พันธุ์บือฮอบบือ บือโคตี และนาป่าแป้ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมวิชาการเกษตร ดำเนิน
การวิจัยและส่งเสริมการปลูกข้าวนาสวน ข้าวไร่ และปรับปรุงระบบการผลิตข้าว
ในศูนย์การศึกษาการพัฒนาฯ ๕ แห่ง คือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ศูนย์ศึกษา
การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ และศูนย์ศึกษาการ
พัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะกรรมการ กปร.
และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ พระตำหนัก
สวนจิตรลดาว่า

“.....ศูนย์ศึกษาการพัฒนานั้น แม้จะมีการปลูกข้าวก็อาจจะมี
การปลูกข้าวในลักษณะต่างกัน หรือดูว่าในภูมิประเทศอย่างนี้
เราจะปลูกอย่างไร อาจจะไม่ถูกหลักวิชาก็ได้ แต่ว่าชาวบ้าน
เขาทำอย่างนั้น เราก็ทดลองบ้าง หรือว่าถ้าปลูกข้าวไม่เกิด
ประโยชน์ก็ลองแก้ไขโดยใช้วิธีอื่นด้านชลประทานก็ได้ หรือ
ด้านพัฒนาที่ดิน หรือด้านวิชาการเกษตรนำมาประยุกต์เพื่อที่
จะให้ได้ผลมากขึ้น รวมทั้งตอนปลูกข้าวแล้วทำอย่างไร เก็บ
รักษาอย่างไร สืบอย่างไร หรือขายอย่างไร ก็หมายความว่า
ให้สามารถที่จะแก้ปัญหาทั้งทางต้นและทางปลาย แต่การแก้
ปัญหานั้น อาจจะมีคนว่า ไม่ถูกหลักวิชาก็ได้ไม่เป็นไร โดย
มากเราพยายามที่จะทำอะไรที่ง่าย แล้วในที่สุดถ้า ทำง่าย
แล้วได้ผลก็จะเป็นหลักวิชาโดยอัตโนมัติ.....”

การแก้ปัญหาการปลูกข้าว

การปลูกข้าวในนิคมสหกรณ์อ่าวลึก จังหวัดกระบี่

นิคมสหกรณ์อ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดำเนินการเกี่ยวกับการปลูกปาล์ม การซื้อขายและแปรรูปผลผลิตปาล์ม แต่เดิมมีที่นาในพื้นที่นิคมประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ สามารถปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองได้เฉลี่ย ๒๕ ถึงต่อไร่ ปลูกข้าวปีละครั้ง แต่มีปัญหาการขาดแคลนน้ำ จึงทิ้งนาร้างเป็นเวลาหลายปี เกษตรกรจึงต้องซื้อข้าวเพื่อการบริโภค

เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง และเกษตรกรของนิคมสหกรณ์เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อกราบบังคมทูลรายงานความก้าวหน้าของโครงการ ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส พระราชทานพระราชดำริว่า เกษตรกรที่ทำสวนปาล์มมีเวลาว่าง ควรส่งเสริมการปลูกข้าวเพื่อบริโภค จึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาการปลูกข้าวในนิคมสหกรณ์ ดังนั้นกรมวิชาการเกษตร โดยศูนย์วิจัยข้าวพัทลุงและสถานีทดลองข้าวกระบี่ จึงเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาข้าวในนิคมสหกรณ์อ่าวลึก โดยมีวัตถุประสงค์ในการหาพันธุ์ที่เหมาะสมในพื้นที่และปรับปรุงวิธีการผลิต การเขตกรรม พร้อมทั้งจัดหาเครื่องนวดข้าว เครื่องอบ และเครื่องสีข้าวขนาดเล็ก ยุงฉาง เพื่อแปรรูปข้าวแบบครบวงจร

ผลการวิจัยด้านพันธุ์ข้าว พบว่า ข้าวที่เหมาะสมมี ๓ ประเภท คือ

- ๑) พันธุ์ข้าวนาสวน พันธุ์ข้าวหนัก พันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง ได้แก่ พันธุ์ กข. ๑๓ นางพญา ๑๓๒ แก่นจันทร์ ลูกแดง เมือกหน้า และเสียบนก
- ๒) พันธุ์ข้าวนาสวน พันธุ์ข้าวเบา ซึ่งเป็นพันธุ์อายุสั้น ต้องการน้ำในช่วงสั้นๆ เหมาะกับพื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำ ได้แก่ พันธุ์กขค เหลือง ๑๕๒ ตำแม่ไทร ขาวเบตง KGT 7359-4-3-1 และ KBN 6840-3KGT-97
- ๓) พันธุ์ข้าวไร่ ใช้ปลูกเป็นพืชแซมสลับแถวต้นปาล์ม ในขณะที่ต้นปาล์มอายุ ๑ - ๒ พันธุ์ที่เหมาะสมได้แก่ กูเมืองหลวง ดอกพยอม กะเหรี่ยง และดอกไม้ไทร

นอกจากนี้ ยังมีการทดสอบการทำนาหว่าน พบว่า พันธุ์ข้าวเบา ได้แก่ ขาวดอกมะลิ ๑๐๕ มีความเหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ช่วง นาข้าวในนิคมสหกรณ์อ่าวลึกสามารถให้ผลผลิตเฉลี่ยถึง ๕๐ ถึงต่อไร่ และภายหลังจากการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำคลองหยงเสร์จลิ่งลง มีผลให้บริเวณดังกล่าวสามารถทำนาได้ถึงปีละ ๒ ครั้ง

การแก้ปัญหาหาร้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ เยี่ยมราษฎร ณ วัดไทรโสภณ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกษตรกรได้ถวายฎีกาว่า ชาวนาในตำบลบ้านเกาะและตำบลห่อหมก ประสบปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม หนูนาระบาด ศัตรูพืชรบกวน จนทำนาแล้วขาดทุนตลอดมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงละทิ้งถิ่นฐานไปขายแรงงาน ปล่อยให้ที่นารกร้างประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ ไร่ ในเขตอำเภอบางไทร เสนา บางบาล บางปะอิน และลาดบัวหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการ “โครงการพัฒนาเกษตรกรรม เบ็ดเสร็จตามพระราชดำริ” ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ราษฎร โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ

- ๑) เพื่อแนะนำพันธุ์ข้าวรัฐบาลที่ให้ผลผลิตสูง เหมาะกับสภาพพื้นที่
- ๒) เพื่อถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการเกษตรแผนใหม่แก่เกษตรกร
- ๓) เพื่อพัฒนาอาชีพของราษฎร

กรมวิชาการเกษตรได้ศึกษาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่โครงการ โดยการทดลองปลูกข้าว ๔๐ สายพันธุ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๓๐ และพบว่า มีข้าวหลายสายพันธุ์ซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพพื้นที่ของโครงการ ได้แก่ ปิ่นแก้ว ขาวราชินี พานทอง ขาวตาแห้ง ฯลฯ ซึ่งให้ผลผลิตสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน เกือบเท่าตัว คือ ๕,๐๐๐ - ๗,๐๐๐ บาทต่อเดือนต่อครอบครัว ในขณะที่ เกษตรกรจึงมีรายได้มากขึ้นรวมทั้งการมีรายได้จากไร่นาสวนผสม สภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น

การถวายพระเกียรติในพระราชกรณียกิจเรื่องข้าว

ในโอกาสวาระฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี Dr. George Rothschild ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ ได้กล่าวคำสดุดีเนื่องในโอกาส ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้

For Your Majesty's long and outstanding devotion to the betterment of the lives of rice farmers and consumers in Thailand and elsewhere, and Your contributions to the improvement of rice production;

For Your Majesty's example of leadership through Your personal research at the Royal Palace and through Your encouragement of rice research throughout the Kingdom;

For Your Majesty's production of foundation seed at the palace for multiplication and distribution to farmers at the annual Ploughing Ceremony at Sanam Luang, and for setting up a Rice Bank to provide stores of rice from which farmers can borrow for family consumption or planting and then return after harvest;

For Your Majesty' setting up of a Cattle Bank to provide the means by which poor farmers can prepare their rice fields;

For Your Majesty's promotion of the theory of sustainable production for small farms by using 30 percent of the land for ponds, 30 percent for rice, 30 percent for mixed crops (fruit trees and vegetables), and 10 percent for house and animals;

For Your Majesty's interests for over 30 years in the engineering aspects of rice production, which are reflected in the rapid mechanisation of rice production in Thailand;

For Your Majesty's promotion of the utilisation of rice hulls as a clean fuel;

For Your Majesty's efforts in encouraging the work of government officials through development centers in all five parts of the country for rehabilitation and conservation of the environment:

For Your Majesty's tireless efforts in putting the interests of your people foremost in the 50 years of Your reign in the Royal Kingdom of Thailand;

The International Rice Research Institute in honoured to present to Your Majesty the **International Rice Award Medal**, on this 5th Day of June 1996.

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกกาแฟ

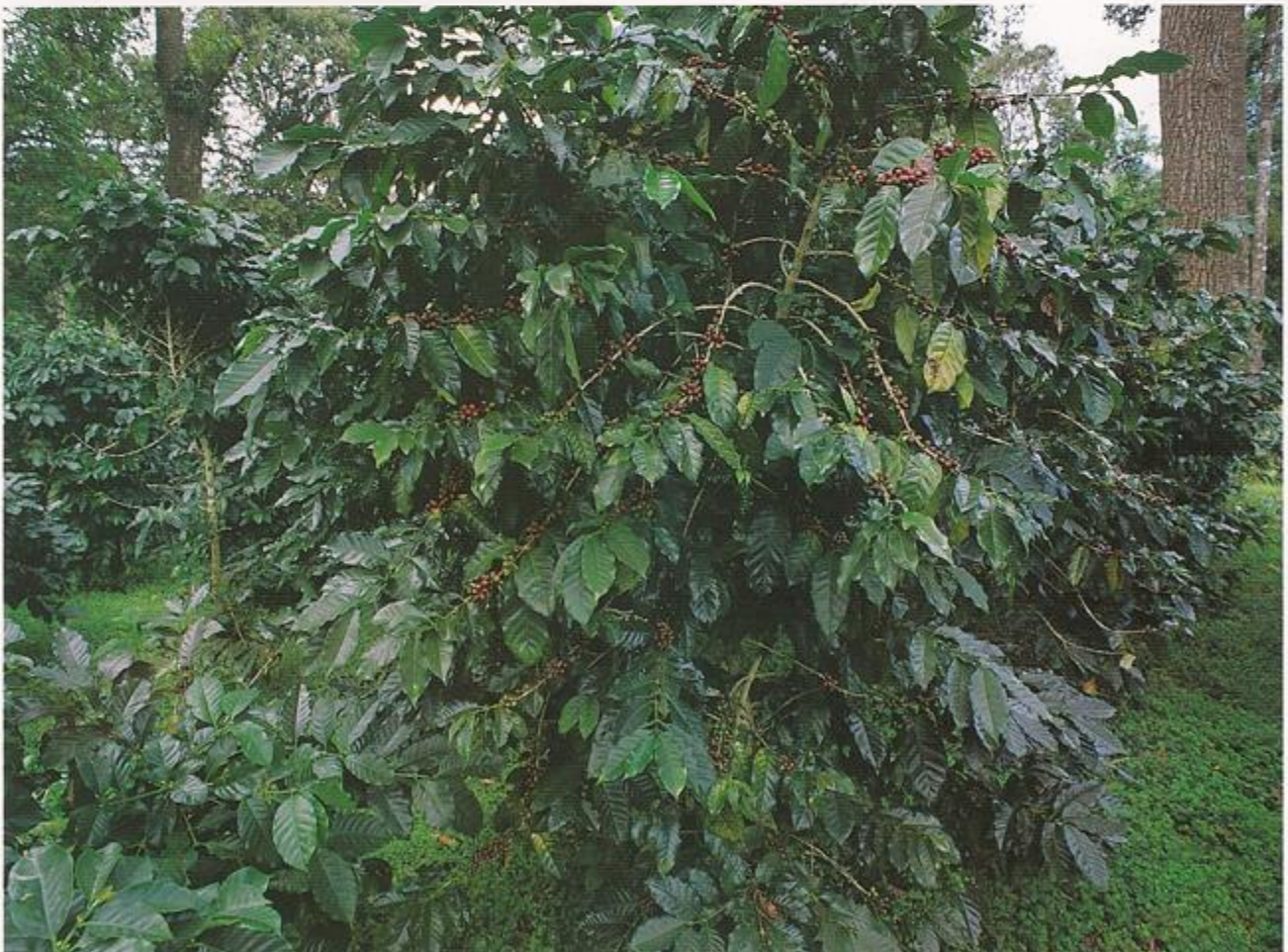
โครงการหลวงร่วมกับกรมวิชาการเกษตรได้เริ่มทดลองกาแฟอาราบิก้าจากประเทศปาปัวนิวกินี ให้ชาวไทยภูเขาปลูกบนพื้นที่สูง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจ จึงส่งเสริมให้ชาวไทยภูเขาปลูกมากขึ้น

เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินตรวจเยี่ยมราษฎรที่หมู่บ้านมุเซอัสมปอย อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีรับสั่งว่า

“.....บริเวณนี้กาแฟน่าจะปลูกได้เหมาะ ขอให้ช่วยกันแนะนำชาวเขาให้มีการปลูกกาแฟที่ถูกต้องและมีการจัดการที่ดี เพราะรู้สึกว่าจะชาวเขาจะปลูกอยู่ไม่เป็นระเบียบ และพันธุ์กาแฟที่จะส่งเสริมให้ชาวเขาปลูก ควรจะเป็นพันธุ์กาแฟที่แตกต่างจากภาคใต้.....”

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๒๓ กรมวิชาการเกษตรได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา ให้ศึกษาค้นคว้าหาพันธุ์กาแฟอาราบิก้า

กาแฟพันธุ์อาราบิก้า

ที่ทนต่อโรคราสนิม การอารักขาพันธุ์ การบำรุงสวน ได้แก่ พันธุ์ Batimor ซึ่งต่อมาได้ขยายผลไปยังหน่วยงานและโครงการต่างๆ บนพื้นที่สูงภาคเหนือ

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ พื้นที่ปลูกกาแฟ สายพันธุ์ต้านโรคราสนิมที่บ้านแม่หลอด ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ยกฐานะเป็นศูนย์วิจัยและส่งเสริมกาแฟอาราบิก้า ภายใต้การสนับสนุนของโครงการหลวงภาคเหนือ โดยมีกลุ่มนักวิชาการของกรมวิชาการเกษตร เป็นผู้ดำเนินการ กาแฟอาราบิก้าต้านทานโรคราสนิม จึงแพร่ไปสู่สถานีส่งเสริมของโครงการหลวงสถานีทดลองเกษตรที่สูงวาวี เขาค้อ ชุนวาง และสถานีทดลองพืชสวนดอยมุเซอ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เยี่ยมสถานีทดลองเกษตรชุนวาง และตรวจแปลงทดสอบและศึกษาพันธุ์กาแฟอาราบิก้าสายพันธุ์ต่างๆ ที่ต้านทานต่อโรคราสนิม ได้มีพระราชดำรัสว่า

“.....สิ่งที่ต้องระมัดระวังเป็นที่สุดในการปลูกกาแฟ แม้ว่าจะได้พันธุ์ที่ต้านทานต่อโรคราสนิมแล้วก็ตาม คือ ระบบรากต้นกล้าต้องสมบูรณ์ก่อนย้ายปลูก โดยเฉพาะรากแก้วจะต้องไม่คดงอ และไม่ควรจะให้ร่มเงาแต่เหมือนกับทางสุหนักรากก็ตาม.....”

เมล็ดกาแฟพันธุ์อาราบิก้า

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกไม้ผล

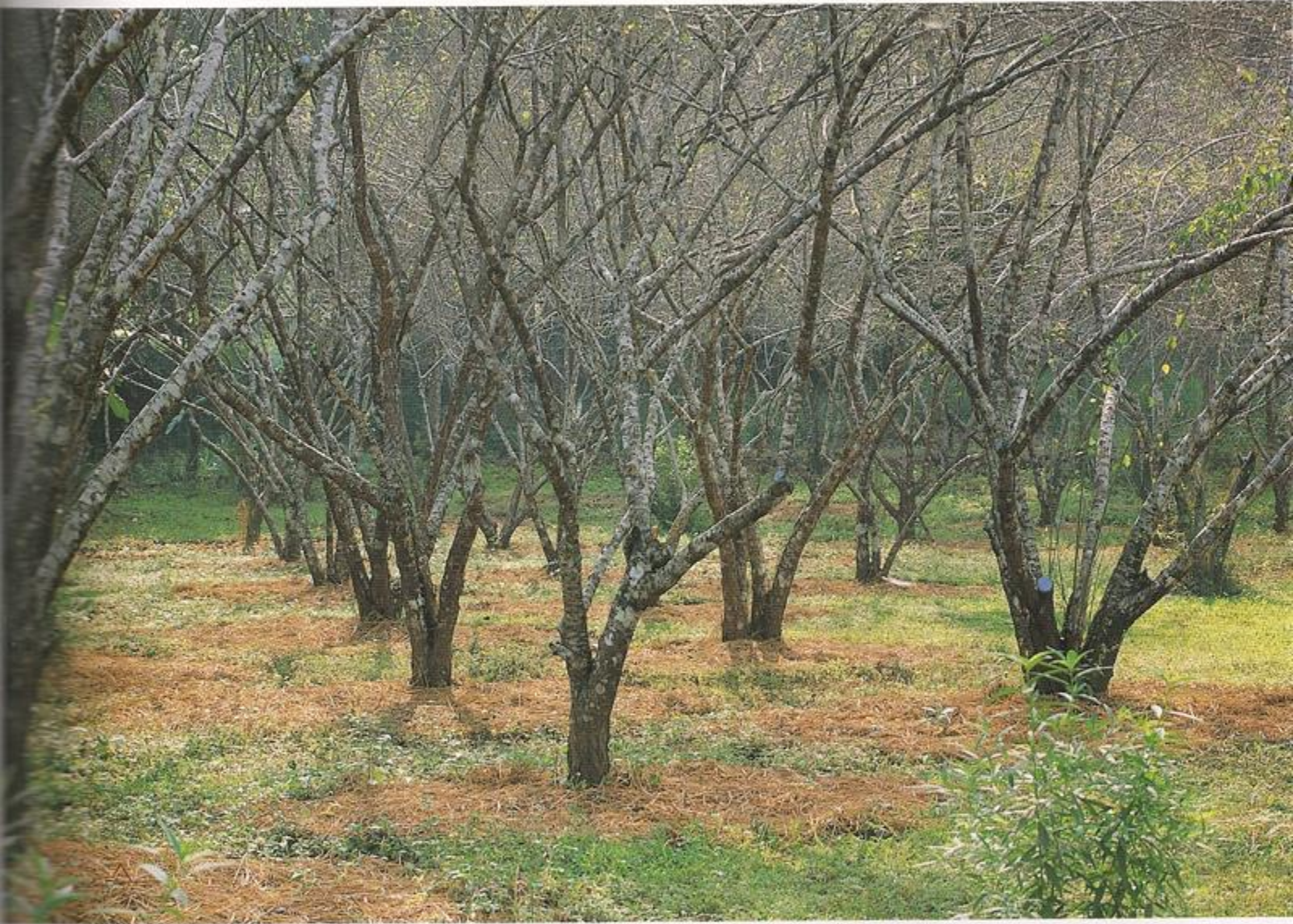
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสรับสั่งเมื่อวันที่ ๑๔ - ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ ณ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้ดำเนินการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ราบเชิงเขา กรมวิชาการเกษตรจึงเริ่มดำเนินการทดลองการปลูกพลับและสาส์ตั้งแต่นั้นมา ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ เสด็จฯ ยังศูนย์ศึกษาพัฒนาลุ่มน้ำปาย ทอดพระเนตรแปลงเพาะปลูกและขยายพันธุ์ไม้ของกรมวิชาการเกษตร ซึ่งได้ปลูกต้นมะคาเดเนียท์ไว้แล้ว มีพระราชดำริให้ปลูกพืชไร่แซมระหว่างแถว คณะทำงานจึงปลูกข้าวโพด มะเขือเปราะ ผักกาดหัว ผักคะน้า โดยดำเนินการเก็บผลผลิต และทำเมล็ดพันธุ์พืชไว้แจกจ่ายเกษตรกรต่อไป

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ จากการเสด็จฯ ทรงงานและทอดพระเนตรเห็นมะนาวเป็นโรค จึงมีพระราชดำริให้หามะนาวที่ทนต่อโรคในที่สูง ซึ่งต่อมารวมวิชาการเกษตรได้นำมะนาวพันธุ์ตาฮิติไปทดลองปลูก

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังมีพระราชกระแสรับสั่งให้ขยายผลการปลูกบ๊วยในเขตที่สูงจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ๊วยพันธุ์ฉินเหมย ซึ่งให้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง

ดอกบ๊วยและลูกบ๊วย

ต้นบ๊วยในสถานีทดลองข้าวไร่และธัญพืชเมืองหนาวปางมะผ้า

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการเพาะเห็ด

นอกเหนือจากโครงการเพาะเห็ด ในโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริในการส่งเสริมการเพาะเห็ดชนิดต่างๆ ตามศูนย์การศึกษาพัฒนาฯ ทุกแห่ง เพื่อเป็นสถานที่ให้การศึกษาดูงาน การสาธิต และอบรมการเพาะเห็ดเพื่อเป็นอาหารและเป็นรายได้ของเกษตรกร กิจกรรมส่งเสริมการเพาะเห็ดที่กองโรคพืชและจุลชีววิทยา กรมวิชาการเกษตร ได้สนองพระราชดำริของพระองค์ มีดังนี้

๑) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ พระราชทานพระบรมราโชบายให้พยายามใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ปฏิบัติได้ และต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้เสด็จฯ ตรวจงานพัฒนาเกษตรกรรม และมีรับสั่งให้กรมวิชาการเกษตรจัดหาอุปกรณ์เพื่อดำเนินการฝึกอบรม สาธิตการทำเชื้อและเพาะเห็ดให้แก่ราษฎร ซึ่งต่อมามีการเพาะเห็ดในศูนย์ฯ ได้แก่ เห็ดนางรม เห็ดนางฟ้า และเห็ดฟาง เป็นต้น

๒) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอหงษ์ การเพาะเห็ดได้เริ่มดำเนินการตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยใช้วัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น เช่น ชี้เลื่อย ไม้ ยางพารา ผสม

เห็ดขอนขาว

ฟางข้าวเป็นวัสดุในการเพาะเห็ด

กับดินพรวนที่ปรับสภาพให้เป็นกลาง ใช้เพาะเห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม เห็ดตีนแรด เห็ดเป่าฮื้อ เป็นต้น

๓) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ เยี่ยมโรงเพาะเห็ด ได้แก่ เห็ดนางรม เห็ดภูฐาน และเห็ดหูหนู ได้มีพระราชกระแสรับสั่งว่า ความชื้นในโรงเพาะเห็ดมีไม่พอ เนื่องจากพื้นที่ศูนย์เป็นที่แห้งแล้ง และมีลมพัดแรง หลังจากนั้นกรมวิชาการเกษตรจึงพัฒนาโรงเพาะเห็ดให้เก็บความชื้นได้ดีขึ้น ในปัจจุบันได้มีการเพาะเห็ดโดยใช้วัสดุเหลือใช้ เช่น ฟางข้าว หญ้าแฝก มาเพาะเห็ดนางรมภูฐาน เห็ดนางรมฮังการี เห็ดเป่าฮื้อ และเห็ดหอม เป็นต้น

๔) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้พยายามหาวิธีเพาะเห็ดหูหนู เห็ดหอมโดยใช้วัสดุอื่นๆ แทนการตัดไม้มาเพาะ ซึ่งจะทำให้ไม้หมดป่าได้

๕) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ การเพาะเห็ดเป็นกิจกรรมของศูนย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยทดสอบการเพาะเห็ดนางรม เห็ดภูฐาน เห็ดฮังการี เห็ดเป่าฮื้อ เห็ดหลินจือ เห็ดฟาง โดยใช้ฟางข้าวและเศษต้นถั่วเหลืองเป็นวัสดุในการเพาะ

๖) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ เริ่มทำการศึกษาคเพาะเห็ด หลังปี พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยใช้วัสดุขี้เลื่อย ไม้ยางพารา ในการเพาะเห็ดนางฟ้า เห็ดภูฐาน เห็ดฮังการี เห็ดนางรม เห็ดเป่าฮื้อ เห็ดหลินจือ

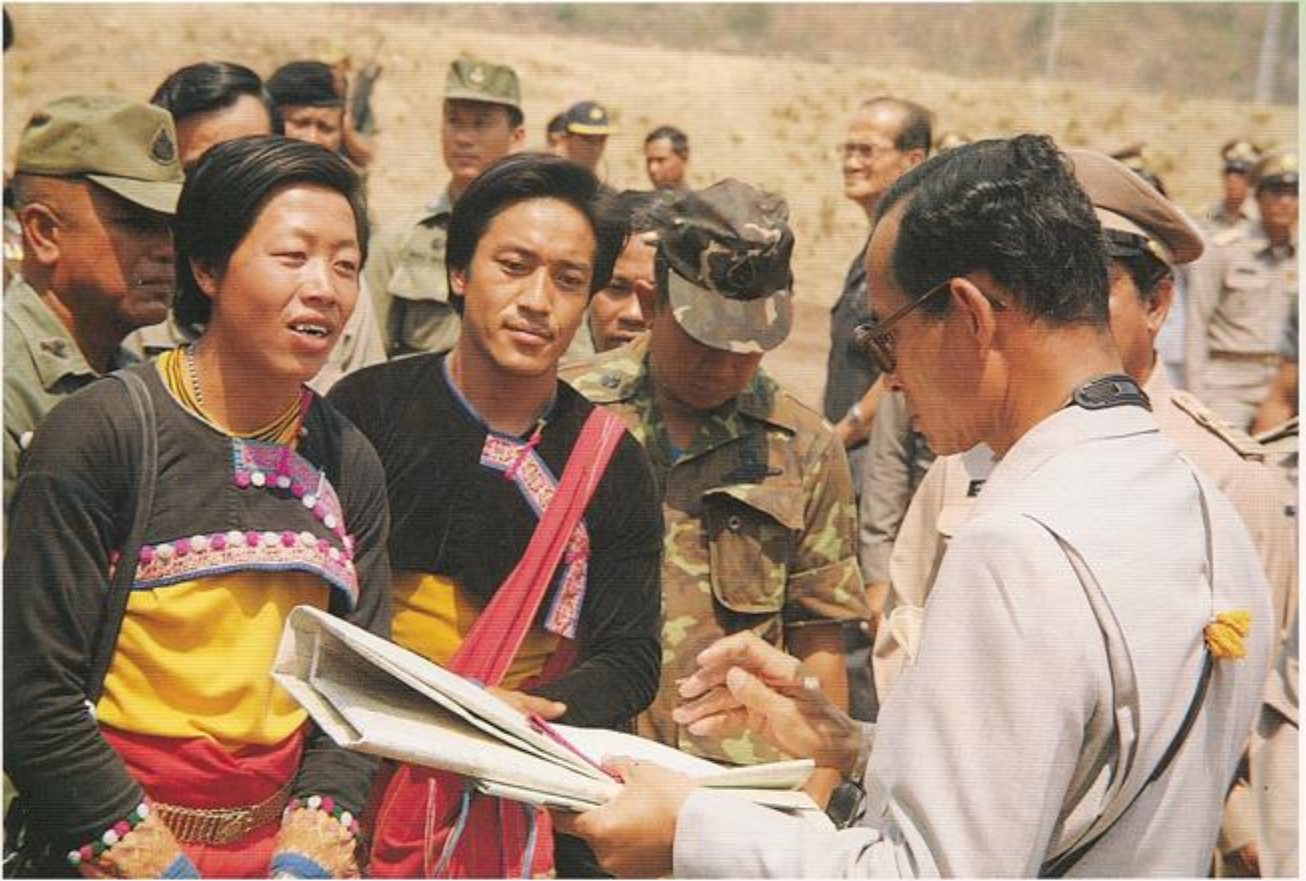
นอกจากนี้ จากการที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ภูเขา มีพื้นที่เกษตร จำกัด จึงไม่สามารถผลิตอาหารให้เพียงพอกับการบริโภคในท้องถิ่น งานศึกษา การเพาะเห็ดจึงเริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่ศูนย์วิจัยทำโป่งแดง อำเภอเมือง ตาม แนวพระราชดำริที่ทรงเห็นควรให้มีการพัฒนาอาชีพของราษฎรด้วยการใช้ ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น เห็ดที่เพาะ ได้แก่ เห็ดนางรม เห็ดนางฟ้าจิน เห็ดหอม โดยใช้เศษฟางข้าว เศษต้นถั่วเหลือง ขี้เลื่อย และในโครงการบริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรี เริ่มเพาะเห็ด นางรมในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เพื่อใช้เป็นอาหารกลางวันแก่นักเรียนและถวายเป็น อาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ในวัด ในปัจจุบันยังได้เพาะเห็ดหลินจืออีกด้วย และได้ เผยแพร่การเพาะเห็ดแก่ประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับโครงการ ทำให้ ราษฎรมีอาชีพเสริมและสามารถผลิตเป็นอาหารได้อีกด้วย

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกหม่อนไหม

เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินตรวจเยี่ยมสถานีทดลองเกษตรหลวงขุนวาง มีพระราชดำริ ดังนี้

แปลงหม่อน

เสด็จพระราชดำเนินไปยัง
บ้านขุนวาง

“.....ให้ทดลองปลูกหม่อนเลี้ยงไหมบนที่สูง บ้านขุนวาง ต.แม่จัน กิ่ง อ.แม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ว่าจะสามารถ ดำเนินการได้หรือไม่ เพื่อหาอาชีพอื่นให้แก่ชาวไทยภูเขาเล็ก ปลูกฝิ่น เปลี่ยนอาชีพมาปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแทน.....”

สถาบันวิจัยหม่อนไหม กรมวิชาการเกษตร จึงจัดทำโครงการปลูก หม่อนเลี้ยงไหมบนที่สูงในพื้นที่สถานีทดลองเกษตรหลวงขุนวาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในสภาพที่สูง เพื่อปลูกทดแทนการ ปลูกฝิ่น และเป็นแนวทางการส่งเสริมอาชีพให้แก่เกษตรกร

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๗ เสด็จฯ ยังสถานีทดลอง เกษตรหลวงขุนวาง และเสด็จทอดพระเนตรแปลงหม่อนทดลองและโรงเลี้ยงไหม ได้รับสั่งว่า

“.....ให้พยายามรักษาสายพันธุ์ไทยเอาไว้ด้วย เพราะว่าไหม ไทยก็มีคุณภาพดี.....”

สถานีหม่อนไหมได้ดำเนินการศึกษาวิจัยพันธุ์หม่อนและพันธุ์ไหม ทั้ง พันธุ์พื้นเมือง และลูกผสม และขยายผลสู่เกษตรกรชาวไทยภูเขาเพื่อปลูกทดแทน การปลูกฝิ่น

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกยางพารา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริในการปรับปรุงยางพันธุ์ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงงานในจังหวัดนราธิวาส ดังเช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ทรงให้ทดสอบการปลูกยางพันธุ์ดีในพื้นที่ ๒๐ ไร่ ในบริเวณพระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ นอกจากนี้ยังมีการทดลองปลูกยางในพื้นที่สวนยางเขาสำนักอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีเนื้อที่ ๒๐๐ ไร่ รวมทั้งมีการปลูกพืชไร่ไม้ดอกในระหว่างแถวยาง โดยกรมวิชาการเกษตรเป็นผู้ดำเนินการ

นอกเหนือจากการใช้ยางพันธุ์ดีซึ่งจะช่วยเพิ่มผลผลิตของน้ำยางแล้วยังมีพระราชกระแสรับสั่งให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อทำยางแผ่นที่มีคุณภาพดีปราศจากมลทิน เพื่อให้ขายยางแผ่นได้ราคาดีขึ้น โดยสำนักงานเกษตรอำเภอทุกแห่งในจังหวัดนราธิวาสเป็นผู้ดำเนินการ

ในปัจจุบัน การปลูกยางได้แพร่หลายมากขึ้นในภาคตะวันออก โดยมี ศูนย์วิจัยยางฉะเชิงเทราเป็นศูนย์วิจัยหลักของภาค ส่วนในภาคตะวันออก เชียงเหนือ มีศูนย์พัฒนาการศึกษาพัฒนาภูพานฯ ทำหน้าที่ส่งเสริมการปลูก ยางพาราในจังหวัดสกลนคร ซึ่งต่อไปเมื่อต้นยางให้น้ำยางแล้วก็จะสามารถนำ ยางแผ่นไปขายที่โรงหล่อยาง ที่จังหวัดอุดรธานี

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปรับปรุงพันธุ์พืช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริในการปรับปรุง พันธุ์พืช ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของผลผลิต ดังนี้

๑. การคัดพันธุ์ ทรงเห็นประโยชน์ของพันธุ์ซึ่งสามารถทนต่อสภาวะ แวดล้อมของท้องถิ่น มีความต้านทานโรคและแมลง เช่น พันธุ์ข้าว พันธุ์หม่อน ใหม่ มีพระราชประสงค์ให้คัดเลือกพันธุ์ดี ให้ผลผลิตสูง มีความเหมาะสมใน พื้นที่ที่แตกต่างกัน เช่น ในพื้นที่สูง ที่ดินเปรี้ยว ที่ดินพรุ พื้นที่ดินเค็ม เป็นต้น ในกรณีที่ส่วนราชการยังไม่มีพันธุ์ที่เหมาะสม พระองค์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักวิชาการทดสอบพันธุ์หรือดำเนินการวิจัยในแปลงของศูนย์ศึกษาการพัฒนา ตามพระราชดำริทั่วประเทศ ให้สามารถผสมและคัดเลือกพันธุ์ดีที่เหมาะสมกับ พื้นที่ได้โดยเร็ว มีพระราชประสงค์ให้เป็นพันธุ์ธรรมดาสามัญที่เกษตรกรทั่วไป สามารถปลูกได้โดยไม่ยุ่งยากนัก และสามารถเก็บพันธุ์ไว้ใช้เองได้

๒. การสร้างพันธุ์ลูกผสม ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นปีอยู่ในช่วงอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์พืชทั้งในประเทศและต่างประเทศขยายตัวขึ้นโดยการผลิตเมล็ด พันธุ์ลูกผสม เช่น ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวฟ่าง ผัก และดอกไม้ ประดับ เป็นต้น มีพระราชดำริให้นักวิชาการไทยของสถาบันวิจัยและมหา- วิทยาลัยได้ริเริ่มการสร้างพันธุ์พืชลูกผสมขึ้น เพื่อเป็นพันธุ์ลูกผสมไทย และ ไม่ต้องพึ่งพาจากต่างประเทศตลอดไป โดยมีพระราชดำริว่า

“.....ในการคัดเลือกพันธุ์โดยเฉพาะพวกที่กลายพันธุ์ (O.P. และ Hybrid) และพวกพันธุ์เลว (O.P. และพันธุ์พื้นเมือง) มาขยายหลายๆ ครั้ง (สกัดพันธุ์แท้ หรือ inbred) เพื่อให้ ได้พันธุ์ที่ไม่กลายพันธุ์อีกต่อไป หลังจากนั้นค่อยขยายข้าม สายพันธุ์ใหม่ (ทำลูกผสม) ที่จะเหมาะสมที่จะปลูกในพื้นที่ ต่อไป.....”

เพื่อสนองพระราชดำริเรื่องนี้ หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ องคมนตรี ที่ปรึกษาคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องจาก พระราชดำริ จึงได้ประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้เริ่มทำโครงการ

ข้าวโพดหวานลูกผสม ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ และโครงการพืชตระกูลแตงลูกผสมที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน

ในการเสด็จฯ เปิดงานวันเกษตรแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๘ พระองค์มีพระราชกระแสรับสั่งแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ให้ตระหนักถึงความสำคัญในการสร้างพันธุ์พืชลูกผสม โดยเฉพาะผักและดอกไม้ ซึ่งควรหาพันธุ์ของเราเองบ้าง เนื่องจากการใช้พันธุ์ต่างประเทศในอนาคตอาจมีปัญหาเรื่องสิทธิบัตร

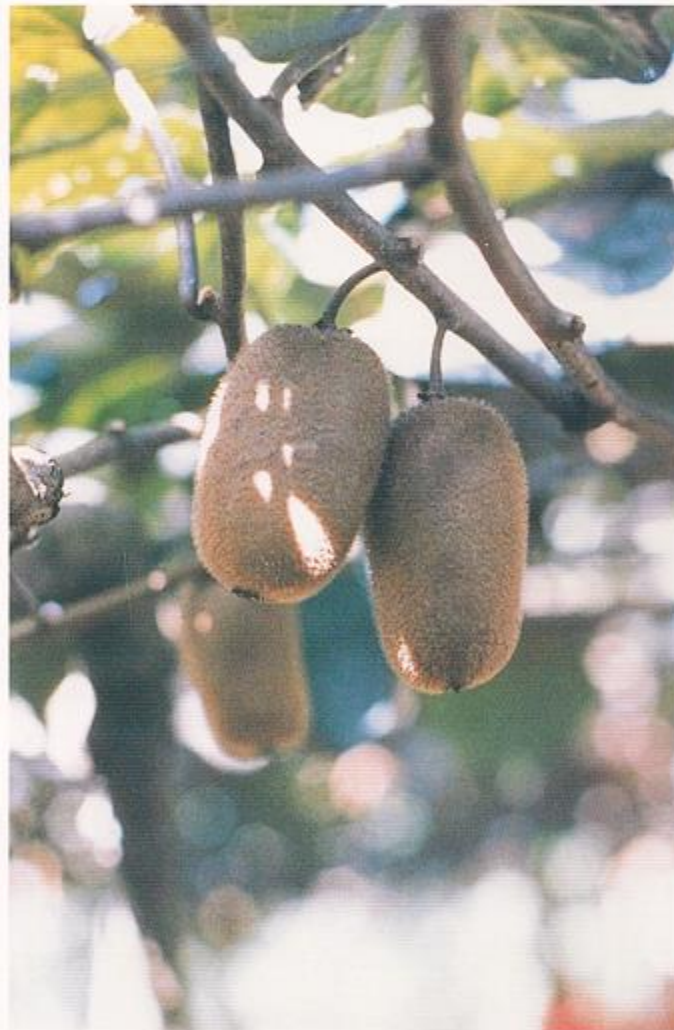
๓. การปลูกพืชเมืองหนาว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพืชประเภทใหม่และพันธุ์ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชเมืองหนาวมาทดลองปลูกบนพื้นที่สูงในภาคเหนือ ตัวอย่างเช่น

แอปเปิ้ล

ไม้ดอกเมืองหนาว

กีว

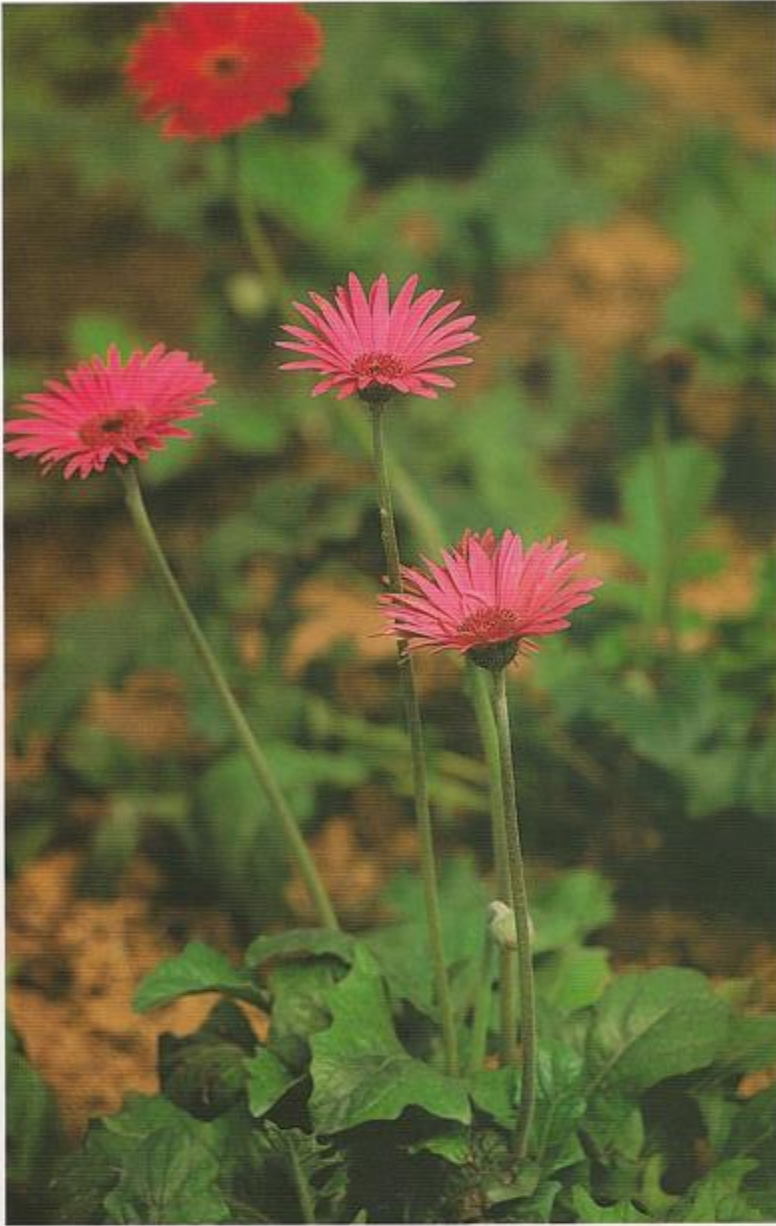

ดอกหน้าวัว

- ผลไม้เมืองหนาว ได้แก่ บ๊วย ท้อ พลับ สตรอเบอร์รี่
- ผักเมืองหนาว ประมาณ ๕๐ ชนิด เช่น เซเลอรี่ เทอเน็พ ผักกาดชนิดต่างๆ ชุกินี กระเทียมต้น หอมญี่ปุ่น เป็นต้น
- ดอกไม้เมืองหนาว ประมาณ ๒๐ ชนิด เช่น เบญจมาศ แกลดีโอลีส ลิลี คาร์เนชั่น และอัลสโตรัมมีเรีย เป็นต้น
- พืชไร่ต่างๆ เช่น มันฝรั่ง ถั่วแดงหลวง ถั่วลิสง ถั่วเขียว และข้าวสาลี เป็นต้น

พืชเมืองหนาวต่างๆ เหล่านี้ เป็นผลงานของสถานีเกษตรหลวง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในที่ต่างๆ ซึ่งได้ขยายผลไปสู่ชาวไทยภูเขา โดยได้รับความสำเร็จอย่างยิ่ง

ดอกเขอบีรา

หัวพันธุ์มันฝรั่ง

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับระบบการเกษตร

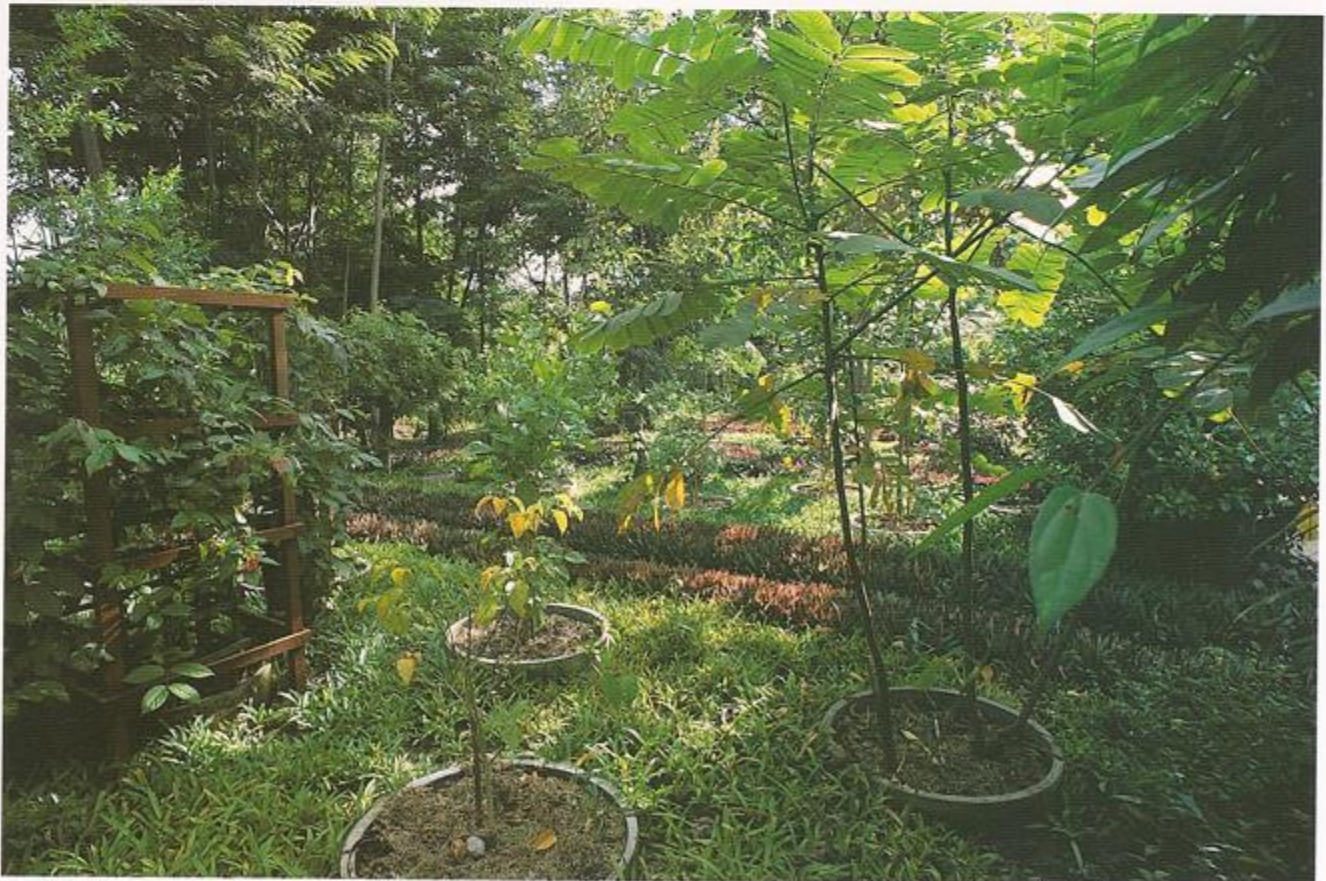
นอกเหนือจากการพระราชทานแนวพระราชดำริในการปลูกพืชชนิดต่างๆ แล้ว ยังพระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับระบบการปลูกพืช ดังนี้

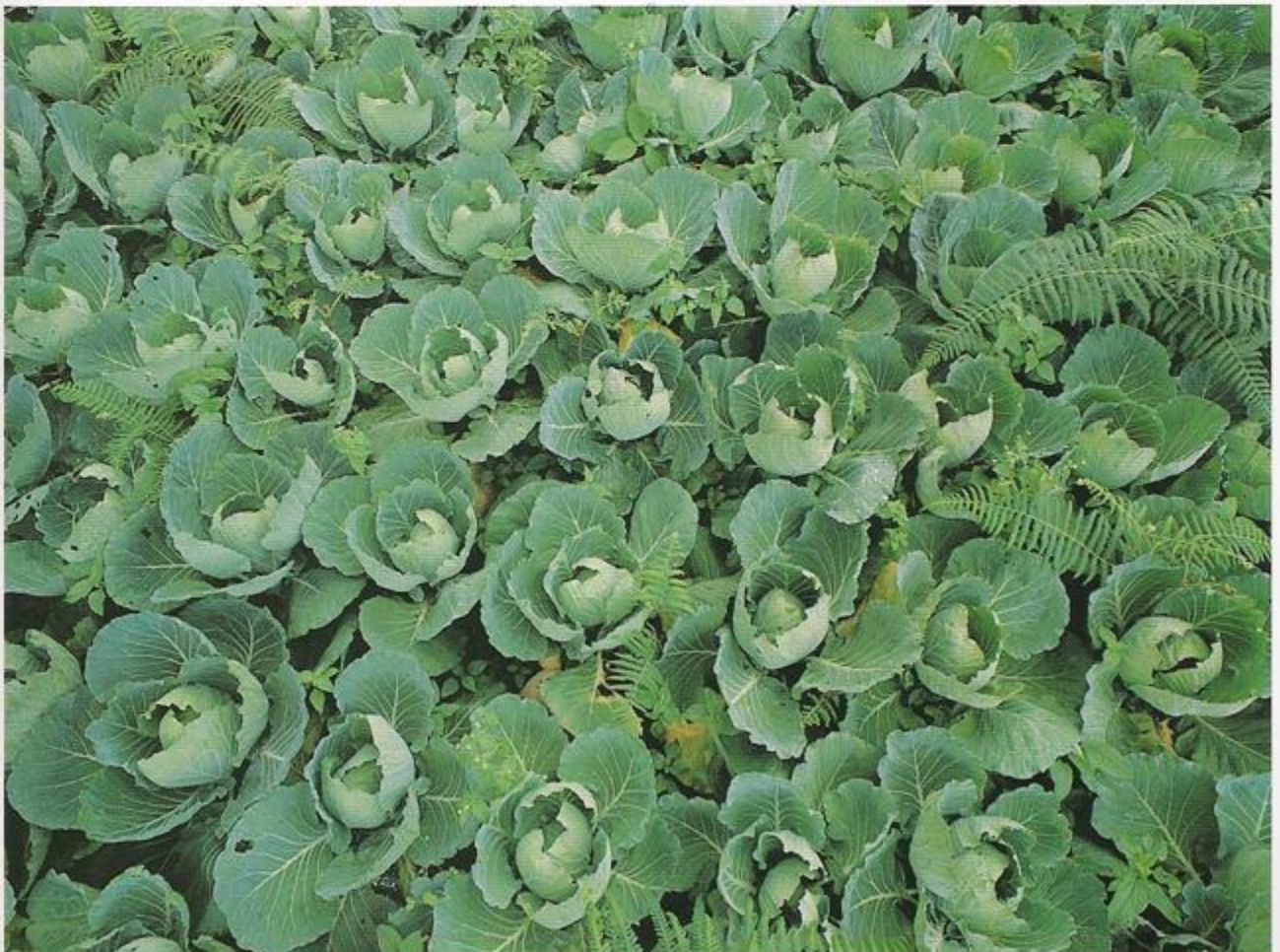
๑. การปลูกพืชหมุนเวียน ได้แก่ การปลูกพืชตระกูลถั่วชนิดต่างๆ ภายหลังการเก็บเกี่ยวข้าว ได้แก่ ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วลิสง เป็นต้น เนื่องจากพืชตระกูลถั่วสามารถสร้างธาตุไนโตรเจนในดิน ซึ่งจะทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ โดยวิธีการธรรมชาติ และไม่เสียค่าใช้จ่าย

๒. การปลูกพืชผสมผสาน โดยพระราชทานแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” โดยให้มีการปลูกข้าว พืชผัก พืชไร่ ไม้ผล ร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ ฯลฯ เลี้ยงปลาในสระ ดังพระราชดำรัสซึ่งพระราชทาน ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ ดังนี้

“...การเลี้ยงไก่บนบ่อปลา การปลูกพืชผสมผสานระหว่าง พืชสวน พืชไร่ ซึ่งมีไม้ผลเป็นหลัก การเพาะเห็ด การเลี้ยงผึ้ง การปลูกพืชสมุนไพร การปลูกไม้ตัดดอก บ่อแก๊สชีวภาพ การทำสวนเกษตรนั้น ดีแล้ว นับว่าถูกต้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่ จะให้นักวิชาการและประชาชนเข้ามาศึกษาดูงาน และขยายผลต่อไป...”

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย

แนวทางทฤษฎีใหม่ เป็นวิธีการที่ทำให้เกษตรกรสามารถมีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงขายเป็นรายได้ แนวพระราชดำริดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการผลิตอาหารในแปลงไร่นาของเกษตรกรที่สามารถทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ในการลดศัตรูพืชในแปลงไร่นาอีกด้วย ซึ่งแนวพระราชดำริในการปลูกพืชแบบผสมผสาน ได้รับการขยายผลไปอย่างกว้างขวางในขณะนี้

๓. เกษตรกรรมยั่งยืน หรือเกษตรธรรมชาติ เป็นแนวปฏิบัติในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในไร่นาให้เกิดประโยชน์โดยสามารถลดอันตรายจากใช้สารเคมีในไร่นา เช่น การใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด การปลูกพืชหมุนเวียนจะช่วยตัดวงจรการระบาดของโรคแมลงในพืช การปลูกพืชตระกูลถั่วช่วยเพิ่มธาตุอาหารในดิน การไถเตรียมดินเพียงครั้งเดียวโดยไม่ไถพรวน ถางแล้วปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและความชื้น การปลูกตะไคร้หอม เพื่อไล่แมลง การใช้เมล็ดสะเดาบดแล้วแช่น้ำในอัตรา ๑ กิโลกรัมต่อน้ำ ๒๐ ลิตร ใช้รดต้นไม้เพื่อป้องกันหนอนด้วง ผีเสื้อ ตั๊กแตน หนอนชอนใบ เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยอ่อน แมลงหวี่ขาว ที่อยู่ในพืชผักจำพวกพริก กวางตุ้ง คะน้า ผักกาดหัว แครอท ผักบุ้ง โดยการปลูกผักในมุ้งและนอกมุ้ง โดยที่พืชผักจากแปลงเกษตรกรรมยั่งยืน

คะน้าปลอดสารพิษ

สามารถสร้างความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค ถึงแม้ว่าผักเหล่านั้นจะมีลักษณะเป็นรูจากการถูกหนอน และแมลงกัดกินบ้างก็ตาม

ในปัจจุบัน มีการทดสอบวิธีการเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่ศูนย์สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอสงฯ ศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ เป็นต้น คาดว่าในอนาคตวิธีการดังกล่าวจะได้รับการยอมรับในหมู่เกษตรกรและผู้บริโภคในวงกว้างขึ้น

The End.

Coming soon on the next

โปรดติดตามเร็ว ๆ นี้